

Portret van een kunstenaarsvriendschap

Een verzameling werken van het echtpaar Mesdag uit de nalatenschap van Johanna Behrend-Croiset van der Kop

Begin november 1955 vond een expositie plaats in het Raadhuis van Alphen aan den Rijn. Voor het eerst werd de verzameling van E. R. Behrend te Rijnsaterwoude getoond: 'Specimina uit het oeuvre van H. W. Mesdag en zijn tijdgenoten', met werken van Hendrik Willem Mesdag, Sientje Mesdag- van Houten en o.a. Jozef Israëls, J. F. Millet, J. W. Bilders, W. Roelofs en J. Bosboom. De inleiding van de tentoonstellingscatalogus is niet vol lof over de reputatie van het kunstenaarspaar: 'Zowel H. W. Mesdag als zijn echtgenote, mevrouw S. Mesdag van Houten, zijn tegenwoordig weinig gekende figuren. De faam van hun schildersgeneratie verbleekt bij die der strijdbare Franse tijdgenoten'. De afgelopen 65 jaar is het imago van Hendrik Willem behoorlijk veranderd en behoort hij tot de absolute top van de Nederlandse kunstgeschiedenis. Ook Sientje groeide uit tot een van de meest invloedrijke Nederlandse vrouwelijke kunstenaars van haar tijd, juist doordat zij andere kunstenaressen stimuleerde en ondersteunde.

Zo sloot Sientje op vijftigjarige leeftijd een intieme en ook artistieke vriendschap met 'Jo', Johanna Behrend-Croiset van der Kop (1861-1943), moeder van E.R. Behrend. Ook van haar werd er een tiental etsen, aquarellen en olieverfschilderijen getoond op de expositie, echter over Johanna en haar oeuvre is nog steeds verbazingwekkend weinig bekend. Ze was een van vijf dochters van een rijke koopman in Den Haag, waar ze later ook naar de academie zou gaan. Haar eerste studio was een kamer in Museum Mesdag. Hier tekende ze niet alleen met Sientje, maar leerde ook de etskunst van Barbara van Houten. Later had zij haar eigen atelier in Den Haag aan de Bazarlaan. Ook reisde Johanna samen met de Mesdags regelmatig naar Parijs, waar nieuwe aanwinsten werden gekocht voor de uitgebreide verzameling van het echtpaar. In 1897 huwde ze met de Duitse acteur Max Behrend en verhuisde erna naar Duitsland.

In de huidige veiling bevindt zich een bijzondere greep uit deze collectie. Enkele schilderijen, maar ook schetsboeken en correspondentie die een mooi beeld schetsten van een hechte kunstenaarsvriendschap. Uit de toespraak van E. R. Behrend gegeven bij de opening van de expositie blijkt dat veel werken in de verzameling door de Mesdags geschonken werden op bijzondere gelegenheden. Zo draagt één van de schilderijen (cat. 194) het etiket 'Errinerung krankheit S.M.V.H.', een gift van meneer Mesdag nadat Johanna zijn vrouw gedurende zes weken had verpleegd. Volgens een persoonlijke aantekening in de inventarislijst van de Behrends werd haar op de laatste avond 'dit enig mooie stukje in het rijtuig gereikt, op het laatste oogenblik, zoodat [ze] haar dankbaarheid niet meer kon uitspreken'. Ook hing er op de tentoonstelling een klein zeegezicht 'scheepjes in onweerstemming (in een eenvoudige eikenhouten lijst met gouden biesje)' (huidig cat. nr. 195), dat Hendrik Willem 'speciaal voor zijn vrouw heeft geschilderd'. Sientje hield er veel van en gaf het aan haar goede vriendin Johanna. Ook in het buitenland onderhield het echtpaar steeds een hechte vriendschap met de Mesdags, zoals blijkt uit de betekende briefkaarten die de Mesdags verzonden naar Mainz en naar Londen, waar het echtpaar Behrend ook enige tijd contact had met kunstenaars als Sir Alma Tadema (cat. 192).

De schetsboeken uit de verzameling zijn nooit eerder beschreven in de uitgebreide oeuvre-catalogus door Johan Poort en vormen daarom een nieuwe bijdrage aan het bekende oeuvre van het kunstenaarspaar. In de huidige veilingcatalogus wordt geen poging gedaan om elke tekening individueel toe te schrijven; zoals Poort al benadrukte vormde het echtpaar een hechte artistieke

eenheid, waardoor hun creaties vaak moeilijk zijn te onderscheiden omdat ze regelmatig werkten in hetzelfde schetsboek. De boeken werden ook voor meerdere onderwerpen gebruikt, van zeegezichten tot figuurstudies en bossen. In een van de schetsboeken zien we een visueel reisverslag van een bezoek aan Duitsland en Zwitserland (cat. 186). Soms lopen schetsen door over de pagina ernaast, in enkele gevallen zijn de schetsen voorzien van kleurannotaties voor latere uitwerking (bijv. cat. 185). Ook de artistieke uitwisseling met Johanna komt naar voren. Vrijwel het enige werk dat van haar bekend was is haar grafiek, waarvan enkele stukken ook in de collectie nu ter veiling (cat. 189). De eerste ontmoeting van haar en Sientje vond plaats bij het Twickelsche Bosch in Delden, ook te zien op een van Sientje's schetsen in de verzameling met opdracht aan Jo (zie cat. 191). Gezamenlijk gingen ze vaak per trein naar Putten, waarna ze een rijtuig deelden om schetsen te maken op de Veluwe. Plaatsnamen als Gortel, Nunspeet, Udel en Elspeet komen ook in deze schetsboeken voorbij, een enkele keer is er een beschrijving van de route dag per dag voor de lengte van een hele week (cat. 184). Hun onderwerpen kwamen dus regelmatig overeen. Zo vervaardigde Johanna een gesigioneerde ets van figuren op het strand met vlag (zie fig. 1), het spiegelbeeld van een compositie die ook getekend staat in twee van de schetsboeken (zie fig. 2, cat. 181, 187) als ook achterop een visitekaartje van Sientje (zie cat. 192). Ook etste ze volgens de tentoonstellingscatalogus een staande klok met spiegel en stoel, het interieur van het huis van de Mesdags, een voorstelling die ook een enkele keer voorkomt in de schetsboeken (cat. 185 en 188). Mogelijk deelden ook zij wel eens een schetsboek. Zelfs tussen Johanna's oeuvre en dat van Hendrik Willem was een artistieke connectie, zo etste ze volgens de tentoonstellingscatalogus ook naar een schilderij van H. W. Mesdag. De collectie levert tenslotte dus ook een belangrijke bijdrage aan het ontcijferen van de werkwijze van deze kunstenares.

Lit:

Johan Poort, Hendrik Willem Mesdag (1831-1915) de schetsen: oeuvrecatalogus, Wassenaar: Mesdag Documentatie Stichting, 1994.

Fred Leeman, Hannah Pennock et al, Museum Mesdag: catalogue of paintings and drawings, Amsterdam 1996.

Tent. cat. Specimina uit het oeuvre van H.W. Mesdag en zijn tijdgenoten, Alphen aan den Rijn 1955.